
Manahsambodhanam

——
மந:ஸம்போ³த⁴நம்

——

Document Information

Text title : Manahsambodhanam

File name : manaHsambodhanam.itx

Category : misc

Location : doc_z_misc_general

Author : Krishnananda Saraswati

Proofread by : Rajesh Thyagarajan

Description/comments : Minor works of Shri Krishnananda Saraswati

Latest update : November 6, 2025

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

November 6, 2025

sanskritdocuments.org

Manahsambodhanam

மந:ஸம்போ³த⁴நம்

வாமார்தே⁴ந ப்ரணயகுபிதம் த³க்ஷிணேநாநுநேதும்

ஸாந்த்வாநத்யஞ்ஜலிஷு க⁴டதே யத்பரம் பா⁴வபே³தை: |

பா⁴வாஸ்லேஷப்ரமத³ஸுப⁴க³ம்பா⁴வுகம் பா⁴வுகம் தத்

பூ⁴யாத்³வந்த³வம் பு⁴வநபிதரௌ பூ⁴யஸே ஸ்ரேயஸே ந: || 1 ||

ததஸ்தத இதி பரிஸ்ரம்ய கிம் கி²த்யஸே த்வம்

வப்த⁴லப்த⁴தை⁴ரஸுலப⁴ஸுகை²ர்த²காமரநந்தை: |

விஸ்ராம்யேத க்ஷணமபி ஸகே²கே²த³ஸம்ஸாந்தயே தே

வக்ஷயாம்யேகம் க³விதநிகி²லாபாயமேஷோ⁵ஸம்யுபாயம் || 2 ||

பஸ்யேதா³நீமகி²லஜக³தீமந்தகஸ்யாந்தரஸ்தா²-

மாஸாப⁴ங்க³ம் பரிம்ரு³ஸ ப்⁴ரு³ஸம் பூ⁴யஸாப்யுத்³யமேந |

வப்தே⁴நாபி ஸ்மர பரிணதௌ போ⁴க³வைரஸ்யமந்த:

ஸ்வேநைவ த்வம் ஸமஸுக²ரஸம் ஜ்ஞாஸ்யஸே ஸாந்தவாஹி || 3 ||

ஆயாஸேநாகலய கியதா தாரகாதி⁴ஷ்ண்யமாப்ய

பஸ்யஸ்யாஸாமபி ச பதநம் த்வம் மதூ⁴காவபாதம் |

காலேநேத³ம் கில கவலிதம் ஜீர்யதி ப்³ராஹ்மமண்ட³ம்

விஸ்ரம்ப⁴ஸ்தே வபுஷி க இவாயம் பயோபு³த³பு³தே³ வா || 4 ||

ஏகத்³வா ந வநிபதய: காலஸாத்³பூ⁴தபா⁴வா

ந த்³வித்ராஸ்தே ஹ்ரு³த³யஸுஹ்ரு³தே³ நாமமாத்ராவஸேஷா: |

ஷட்ஸப்தா ந ப்ரதிப்யமஹாவ்யாபத³ஸ்தேநுபூ⁴தா:

ஸப்தாஷ்டாநப்யநுதி³நமித³ம் சிந்தயாந்தர்நிமேஷாந் || 5 ||

நிர்வாணய ஸ்மரஹரபத³ம் ஸம்ஸ்மர ப்ராணவ்ரு³த்த்யை

சேதஸ்சிந்தாம் சிரமநுக³தாமுச்சகைருஜ்ஜஹாஹி |

ஸாலாரஸ்ய ப்ரகடதமஸோ யோ⁵பி பாஷாணக³ர்பே⁴

த⁴த்தே வ்ரு³த்திம் ஸ கிமிஹ ந தே கல்பயிஷ்யத்யதீ⁴ஸ: || 6 ||

ஹந்தாஸ்ராந்தம் ப⁴வமருபதே²ஸல⁴யவிஸ்ராந்திபூ⁴மா-
வாமாநுஷ்யாத³ ஸுக²ப³ஹுலாதா³ ச ஸத்யாத³வீசை: |
யாதாயாதஸ்ரமநுப⁴வந் யாதநா யாதயாமம்
ஸர்வோ லோக: கிமிதி ந மநோ த்³ரு³ஸ்யதே தே கதா³பி || 7 ||

ஆரம்பா⁴ஸ்தே கதி ந விப²லா நிஷ்டி²தௌ பூ⁴தபூர்வா:
ஸம்ரம்பே⁴ண த்³ரவிணமருவா: ஸாநுதர்ஷம் பிபாஸோ: |
ப்ரத்யாஸாயா விரம விஷயோல்லாபநாயா ந யாவத்
ப்ரத்யாஸீத³த்யபி ஜட³மந: ஸர்வக்ரு³ந்த: க்ரு³தாந்த: || 8 ||

யாவத்த்ரு³ஷ்ண ப⁴வதி விஷயே யத்ததே³வேஹ து:³க²ம்
லப்³தே⁴ தஸ்மிந்நுபரமதி ஸா யத்கூணம் தத்ஸுக²ம் தே |
தாமுத்பத்திம் ஹ்ரு³த³ய நிபுணம் ருந்தி⁴ நித்யம் ஸுகா²ப்த்யை
பங்காலேபம் பரமநுகலம் கூலாலநே மா யதிஷ்டா:² || 9 ||

து:³க²ம் ஜந்தோருபநமதி யந்நிஷ்ப்ரதீகாரபோ⁴க³ம்
தத்ப்ரத்யகூகம் தவ ச நியதம் நந்வநாயஸ்யதோ⁵பி |
தத்ஸாமாந்யம் விஷயஜஸுகே² பஸ்யதாவஸ்யபா⁴வ்யம்
ஸாந்தேநாந்தர்ஹ்ரு³த³ய ப⁴வதா மத்ப்ரியம் குர்வதா வா || 10 ||

ஸ்வச்ச²ந்தே³ந ப்ரணயவிஷயே மாகூதந்ந்ரம் யதே²த³
பா³ஹ்யாபா³ஹ்யம் கலயஸி பத³ம் தே³ஹலீதீ³பப⁴ங்க³யா |
பா³ஹ்யாப⁴யந்தஸ்ஸுக²துலநயா தத்ர மத⁴யஸ்த²வ்ரு³த்த்யா
பை³ரஸ்யம் த்வம் விஷயஜஸுகே² வேத்ஸ்யஸி ஸ்வாத்மநைவ || 11 ||

ஸ்வாதோ⁴ந்மாதி²ந்யுபவத³தி யத்தத்ப்ரதீகாரநிஷ்டா²-
மாதிஷ்டே²யா ஹ்ரு³த³ய து³ரிதாயாஸஸாஹஞ்சிராய |
தஸ்யைதஸ்மிந்வபுஷி ஸகலாநர்த²ஹேதௌ கத²ம் தே
ஸர்வோத்ஸாஹப்ரதிக்கு³த பதே³ ஸர்வதை²வாநுப³ந்த:⁴ || 12 ||

ஏதக்கார்யம் க்ரு³தமித³மயம் கார்யஸேஷோ மமேதி
வ்யாஸங்கே³ந ஸ்மரஸி ஹ்ரு³த³ய ஸ்ரேயஸோ ந ப்ரமாதா³த் |
கிம் கர்தாஸி ப்ரியமவித³தி ஹ்யஸ்தநம் ஸ்வஸ்தநம் வா
தி³ஷ்டாதி³ஷ்டேந்த³ரியமதிவதே⁴ ஜந்மநி த்வம் திரஸ்சாம் || 13 ||

ஸ்வோபா⁴வி ஸ்வ: குஸலமிதி மா லாலஸாத³ர்ஸத³ரு³ஸ்யை-
ராஸாமோதை³ரப²லய த்ரு³ஷாமாநுஷம் ஸாநுஷங்க³ம் |

பய்யந்தோ⁵பி ப்ரதிபத³ப⁴வாமாபத³ம் ஸம்பது³த்தா²ம்
புத்ரக்ஷேத்ரப்ரணமநிசயவ்யாத⁴யஸ்ஸாத⁴யாம: |
நாநா²ருபைரபி⁴நயபதை³ர்யேந நாநட்²யமாநா:
குர்மஸ்தஸ்மை வயமிஹ நமஸ்சேதஸே நிர்க்⁴ரு³னாய || 22 ||

நித்³ராதந்த³ர்³க்³லமபரிப⁴வப்ராப்⁴ரு³தப்ரத்யவேக்ஷா-
நிர்வைலக்ஷயே விஷமவிஷயக்ஷவேலரைகாந்தலக்ஷயே |
யாதாயாதஸ்ரமப²லக³திவ்யக்³ரவிக்³ரஸ்வஸீலே
ஸாஸௌ ஸாஸௌ ப⁴வதி ஸதி கா யா மந:க்ஷேமகாங்கக்ஷா || 23 ||

அத்யாஸே⁵பி ஸ்வக³தி³க³மிநஸ்தே த³ரித்³ராணவ்ரு³த்தே:
சேதஸ்சிந்தாஹ்ரு³தகணப⁴ஜ: க்வாதி⁴ராஜ்யம் ததை³ந்த³ர்ம |
நித்யாதங்கப்ரகடமஹிதோத்தா²நது:³ ஸ்தா²ஸிகாநா-
மிந்த³ரா³நாமத² யதி³ பத³ம் லப்³த⁴மப்யஸ்தி கிம் தே || 24 ||

யேப்⁴யோ நாம ஸப்³ரு³ஹயஸி மந:ஸாரஸம்பத்திவித்³யா -
வீர்யைஸ்வர்யாத்³யதிஸயகு³ணராத்தமநா தைர்பு³பூ⁴ஷு |
தாவாநுஸ்மரஸி ந கதா²மாத்ரஸேஷாநஸேஷாந்
யைஷாமீஷாமியமபி கதா² லுப்யதே கல்பவேகா³த் || 25 ||

தாந்யஸ்தீ²நி க்ஷதஜ்மபி தத்தாநி மாம்ஸாநி ஸா த்வக்
தே⁵மீ கேஸா: ப்ரு³த²கி³தி மநோ யாநி பீ³ப⁴த்ஸஸே த்வம் |
அந்தர்பா³ஹ்யாஸாசித⁴நக³ரு³க்³ரந்தி²லாம் ஸாலப⁴ஞ்ஜீம்
யந்த்ராலோலாமபி⁴லஷஸி யாமங்க³நா காமிநீதி || 26 ||

ஸிஸ்பம் கல்பக்ஷயவிநிமயப்ரத்யயப்ரத்யவேயம்
ப்ராது³ஷ்குர்வந்த்யஸுக²ஸுக²யோஸ்சித்தந்ரு³த்யஸ்ய வித்³யா: |
காமாதீ³நாமப²லநடநாட³ம்ப்³ராலம்ப³யஷ்டி-
ஸ்தஸ்யா முஷ்டிந்த⁴யநயகலாகௌஸலம் தத்த்வவித்³யா || 27 ||

ஹித்வா வித்³யாமயமயமஹந்தந்மமேதி க்³ரஹம் த்வம்
மோஹாதீ³நாம் பத³மதி⁴ஸிரோ ந்யஸ்ய வாமம் ரியூணம் |
ஆகிஞ்சந்யாம்ரு³தரஸபி:ப³ ஸாந்திஸௌபா⁴க்³யலக்ஷமீ
ஸ்ரேய: ஸௌதே⁴ ரமய ஹ்ரு³த³யாநந்த³ஸந்தோ³ஹதோ³க்³த்⁴ம் || 28 ||

அவதி⁴நியதகாலக்³ரஸ்தவித்⁴யண்ட³க³ர்வே விஷயவிவஸவ்ரு³த்திம் நந்த³தி ஸ்வேந
லோக: |

குபிதகபிகபோலோது³ம்ப³ராந்த:ப்ரமாத்³யந்மஸககுலத³ஸா ஸா சித்த தே சிந்தநீயா ||
29 ||

கிமிஹ ப³ஹூபி⁴ருக்கதை: ஸ்யாதி³த³ம் மே ந தத்ஸ்யாதி³தி விஷமவிமோஹாபோஹமஹோபபத்த³
|

அபரிமிதமயத்நப்ராப்யமாபா³த⁴ஹீநம் ஸமஸுக²மநுபோ⁴க்தும் யுங்க்ஷவ நி:ஸ்ரேயஸாய
|| 30 ||

இதி பரமம்ரு³தம் யச்சித்தஸம்போ³த⁴நாக்²யம்

ரஸயதி ரஸநீயம் ஸாரநி:ஸாரவிஜ்ஞை: |

விஷமவிஷயவாஞ்சா²மாஸா நிர்தூ⁴ய ஸூத்³த⁴யா

ஸ நியதமுபஸாம்யந்நதி நிர்வாணயோக³ம் || 31 ||

ஸ்ரீராமப⁴த்³ரயோசீ³ந்த³ர்சரணம்பு³ஜரேணுநா |

இதி க்ரு³ஷ்ணநந்தே³ந முநிநா மந:ஸம்போ³த⁴நம் க்ரு³தம் ||

The text is an appeal to the mind to study its activities past and present and desist from building castles in the air.

Here and there attempts are made to analyse the mind and its nature. What is it called the mind? Every one knows it; in fact nobody knows it. Every one knows it and none knows it is a contradiction. It implies two kinds of knowledge and two types of objects with reference to the knowledge. One is known and the other is known as unknown. The mind is known as unknown. Every thing in the world is known either as known or as unknown. The method of splitting of atom, or a luminary, the light of which has not yet reached the earth may perhaps be not known to one but, at the same time both of them are known as unknown. So also is of knowledge.

sarvaM vastu j nAtatayA aj nAtatayA vA sAkShichaitanyasya viShayaH .

ஸர்வம் வஸ்து ஜ்ஞாததயா அஜ்ஞாததயா வா ஸாக்ஷிசைதந்யஸ்ய விஷய: |

Says Prakāśātmayati in his Pancapādikā Vivaraṇam. In case of the mind this seems to be true.

No physicist has ever made an attempt to find its size, colour, odour or taste. His scales have not been used to weigh it. No laboratory has made an experiment at it. Equally true it is that no chemist has ever used his test tubes in finding the properties of the mind. Is it divisible or not? Is it of atomic size? Is it simple or complex? Could it be seen, smelt, or felt? These questions have not been posed before him. No Surgeon's instrument seems to have ever penetrated the mind. Perhaps mind does not come under his domain. Scientists are not worried about it or more correctly it has baffled their attempts.

It is the Yogi or a Philosopher who did make fruitful attempts to study the mind. According to him the mind is a complex, subtle, invisible and the essence of the Bhutas ükshmas. It consists of sixteen parts or rather aspects. They are desire, determination, doubt, faith, fortitude, shame, fear, and understanding. ஷோட³ஸகலம் ஹி ஸோம்ய மந:.

மந்த்ர 3 [I.v.3]

தரீண்யாத்மநே⁵சுருதேதி மநோ வாசம் ப்ராணம் தாந்யாத்மநே⁵சுருதாந்யத்ரமநா
அபூ⁴வம் நா³ர்ஸமந்யத்ரமநா அபூ⁴வம் நா³ர்ஸரௌஷமிதி மநஸா ஹ்யேவ பஸ்யதி
மநஸா ஸ்ரு³ணேதி | காம: ஸங்கல்போ விசிகித்ஸா ஸ்ர³தா⁴ஸ்ர³தா⁴
த⁴ரு³திர⁴ரு³திர⁴ஹீரீ⁴ரீ⁴நித்யேதத்ஸர்வம் மந ஏவ | தஸ்மாத³பி
ப்ரு³ஷ்ட²த உபஸ்ப்ரு³ஷ்டோ மநஸா விஜாநாதி | ய: கஸ்ச ஸப்³தோ³வாகே³வ
ஸைஷா ஹ்யந்தமாயத்தைஷா ஹி ந | ப்ராணே⁵பாநோ வ்யாந உதா³ந: ஸமானோ⁵ந
இத்யேதத்ஸர்வம் ப்ராண ஏவைதந்மயோ வா அயமாத்மா வாங்மயோ மநோமய:
ப்ராணமய: || 3 ||

-Chandogyōpanishad. -Bṛhadaranyakōpanishad.

It is தைஜஸ and elastic.

தைஜஸமந்த:கரணம் பரிணமதி — Vedantaparibhasha.

Nothing could excel it in quickness and few could compare. Its rapidity is myriad times greater than that of light. It has no barrier. It flies high up in the sky, it dives into the deep. Like the soft wax of a smith, it retains the impressions of several decades. It is fickle, explosive and full of potentialities. சஞ்சலம் ஹி மந: க்ரு³ஷ்ண ப்ரமாதி²
ப³லவத்³த்³ரு⁴ம் says the Gita. In the evolution of the mind the five subtle Bhutas have their share and functions.

In Vivekachūdāmaṇi there is an analysis of the mind.

ந ஹ்யஸ்த்யவித்³யா மநஸோ⁵திரிக்தா

மநோ ஹ்யவித்³யா ப⁴வப³ந்த⁴ஹேது: |

தஸ்மிந்விநஷ்டே ஸகலம் விநஷ்டம்

விஜ்ஞ³ம்பி⁴தே⁵ஸ்மிந்ஸகலம் விஜ்ஞ³ம்பி⁴தே || 169 ||

This aspect of the mind is elaborately broughtout in this work. The Author compares the mind to a cat sitting on a kitchen-wall with freedom on one side and captivity and bitter enjoyment on the other. It is this mind that makes the god, man and its absence the Man-God!

It is a delightful piece-work exhibiting dalliance of poesy with its music and harmory coupled with graceful style. Thoughts and words fight for supremacy over one another. There is a ceremony about the poetry and profusion..

Proofread by Rajesh Thyagarajan

——
Manahsambodhanam

pdf was typeset on November 6, 2025

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

